

OFFICIËLE MEDEDELINGEN



van het

Kon. Nederlandsch Indische Leger

DE STRIJD IN OOST-BORNEO IN DE MAANDEN JANUARI, FEBRUARI EN MAART 1942 (2)

Bijlagen: *a* Schetskaart van Balikpapan,
b Schetskaart van Oost Borneo.

(Slot van blz. 591.)

Nadat ter hoogte van *Batoehampar* was halt gehouden, teneinde aldaar achter geraakte auto's in te wachten, kon het plan van de Troepencommandant om verder per auto naar pt. 15 (verzamelpunt voor de opmars naar het Pompstation *Soengai Wain*) op te rukken niet worden uitgevoerd, aangezien een uit N. richting opgerukte vijandelijke afdeling de weg ter hoogte van pt. 10 had bezet. In verband met het zwaar begroeide terrein kon geen duidelijk beeld van de sterkte van de vijand worden verkregen, in verband waarmede werd besloten om het verder oprukken langs de weg prijs te geven en te trachten om door het terrein de omgeving van *Soengai Wain*, waar een van de vivresmagazijnen zich bevond, te bereiken.

Een ongelukkige omstandigheid was echter, dat nu noodgedwongen de weg door het evacuatiekamp moest worden genomen, tengevolge waarvan zich enige honderden vrouwen en kinderen, over het algemeen van de niet-Eur. militairen van het detachement, zich achter de colonne aansloten. Tegen het vallen van de avond werd ongeveer 1 km Oost van het Pompstation *Soengai Wain* op primitieve wijze bivak betrokken.

Bij het aanbreken van de dag werden patrouilles ter nadere verkenning van vorenbedoeld pompstation uitgezonden. Nog voor de terugkeer van de patrouilles meldde zich de tot de bezetting van het radiostation te *Soengai Wain* behorende radiotelegrafist, die rapporteerde dat hij in de nacht van 23 op 24 Januari '42 door Japanners was overrompeld en dat de naar *Soengai Wain* voerende weg door de vijand werd beheerst. In de ochtend van de 24e Januari was hij als gevangene door een van *Soengai Wain* naar *Balikpapan* opmarcherende afdeling meegenomen, doch had, nadat door een plotselinge beschieting een paniek bij de Japanse colonne was uitgebroken, weten te vluchten. Door uitgezonden patrouilles werden de berichten van de ontvluchte radiotelegrafist bevestigd.

Hierop werd door de Troepencommandant beslist, om, gelet op de vermoeide toestand waarin de troepen zich bevonden, van een herovering van het pompstation *Soengai Wain* af te zien en de vrouwen

en kinderen te overreden naar *Balikpapan* terug te keren, aangezien aldaar meer kans op het verkrijgen van voedsel bestond.

Door de vrouwen werd het wanhopige van een voortzetten van een tocht door de rimboe ingezien, enkele bleven in de nabij *Soengai Wain* gelegen kampongs, de overige keerden naar het evacuatiekamp terug. Door de colonne, welke uit een kleine 200 militairen bestond, werd de tocht in algemene N. richting voortgezet. De omstandigheden, waaronder zulks geschiedde waren alles behalve gunstig. De bij de colonne aanwezige levensmiddelen waren zeer schaars, terwijl over geen tentzeilen werd beschikt. De kans om de uitrusting aan te vullen was door het uitvallen van de mogelijkheid om het magazijn nabij *Soengai Wain* te bereiken, zeer klein geworden toen bovendien bericht werd ontvangen, dat ook het magazijn bij *Mentawir* in handen van de vijand was gevallen, werd de toestand v.w. de voedselvoorziening betreft nog hope-lozer. Gelukkig viel de colonne na het passeren van de weg *G. Mentawir-Semoi* een in een aan deze weg gelegen werkkamp opgeslagen hoeveelheid rijst in handen, waardoor in de ergste behoeften kon worden voorzien.

Uit de inmiddels binnengekomen berichten was komen vast te staan dat een uitwijken in de richting *Bandjermasin*, zoals oorspronkelijk in de bedoeling had gelegen, weinig zin zou hebben, aangezien de vijand reeds verschillende punten in het van *Semoi* naar *Tanah Grogot* voerende voetpad had bezet, in verband waarmee werd besloten om te trachten het z.g. Merengebied te bereiken aangezien een redelijke kans aanwezig was, dat aldaar voedsel zou worden aangetroffen.

Na 10 dagen door het zware rimboe terrein een pad te hebben gekapt werd de uit enkele huizen bestaande kampong *Boeat* bereikt, alwaar door de zorg van de Controleur van *Tenggarong*, die inzake het terugtrekken van de troepen van *Balikpapan* op de hoogte was gesteld, voedsel was opgeslagen. Eveneens had deze controleur er voor gezorgd, dat de Troepencommandant, die in 10 dagen van berichten omtrent de vijand verstoken was geweest, met de ontwikkeling van de situatie in kennis werd gebracht. Het bleek, dat de vijand *Samarinda* had bezet en nog niet veel aanstalten maakte om verder naar het binnenland op te rukken. Het vliegveld *Samarinda II* was nog in onze handen, hoewel het reeds door de vijand was ontdekt, tengevolge waarvan een bombardement op dat veld had plaats gehad.

De controleur gaf in overweging om verder naar *Kotabangoen* op te rukken, waar desgewenst gelegenheid zou worden geboden om verder per schip langs de Mahakam naar *Samarinda II* te worden vervoerd. Hiertoe werd besloten. Door de aanwezigheid van enkele prauwen werd gelegenheid geboden om de zieken van *Boeat* naar de *Mahakam* te doen afzakken. De volgende dag werd de tocht voortgezet, er volgden nog 3 vermoeiende marsdagen waarna op 5 Februari 1942 *Kotabangoen* waar scheepsgelegenheid werd aangetroffen, werd bereikt. Op 6 Febr. 1942 te 16.00 kwam de zwaar vermoeide troep op de vliegbasis *Samarinda II* aan, van waar in de nacht van 7 op 8 Februari 1942 de afvoer naar Java per transportvliegtuig aanving. De van het Detachment afkomstige infanteristen bleven echter op *Samarinda II* achter, teneinde de aldaar gelegerde bezetting te versterken.

Zoals boven reeds vermeld had de Japanse bevelhebber in zijn ulti-

matum alle Europeanen, die in zijn handen mochten vallen met de dood bedreigd. Deze bedreiging heeft deze onmeedogenloze vijand op 24 Februari 1942 tot uitvoering gebracht. Op die datum werden de Europeanen die hem te *Balikpapan* in handen waren gevallen w.o. drie pastoors, een dominee, doktoren, bestuursambtenaren, patiënten en krijgsgevangenen gefusilleerd. Bij deze moord vielen geen vrouwelijke slachtoffers te betreuren aangezien de laatste Europese dames op 20 Januari per vliegboot naar Java waren overgebracht.

VII. Actie van het detachement Samarinda.

• Met het oog op het treffen van verschillende defensiemaatregelen op het boorterrein *Sanga Sanga*, welke boorterrein ook wel *Louise* werd genoemd, was in de loop van de jaren de oorspronkelijke sterkte van het detachement van 3 brigades infanterie op 1 compagnie, versterkt met enige secties mitrailleurs, gebracht.

Voor het volvoeren van zijn taak, t.w.:

- a. het beletten van een landing door de vijand te *Sanga Sanga* en *Anggana*,
- b. te voorkomen, dat indien zou blijken dat de vijand overmachtig was, dat de olieterreinen te *Sanga II* en te *Anggana* onvernield in handen van de vijand zouden vallen,
- c. te voorkomen, dat de vijand na een geslaagde landing ongestoord gebruik van het terrein zou maken,

had de detachementscommandant, de Kapitein der Infanterie G. A. C. Monteiro de beschikking over de navolgende troepen:

a. Infanterie.

1 compagnie bestaande uit 23 Karabijnmitrailleurgroepen, elk bestaande uit 4 man.

2 sectiën mitr. van 6,5 mm., elk bestaande uit 3 stukken.

2 sectiën mortieren van 80 mm., elk bestaande uit 3 stukken.

1 mobiele colonne bestaande uit 2 overvalwagens met in totaal 25 man bedieningspersoneel.

b. Artillerie.

1 batterij van 3 stukken van 7,5 cm. opgesteld in een vaste opstelling te *Soengai Mariam*.

c. Genie.

Een kern van een te vormen vernielingsdetachement, bestaande uit 6 man beroepspersoneel. Het vernielingsdetachement bestond voorts uit 60 man dienstplichtige employé's van de B.P.M.

d. Dienstplichtigen.

Behalve over de dienstplichtige B.P.M.-employé's werd nog over een 40-tal militie en landstormplichtigen beschikt, waarvan een 15-tal bij het mijnbedrijf van de O.B.M. te *Loa Koelo* en omgeving werkzaam was, en aldaar speciaal met vernielingswerkzaamheden was belast. Voorts beschikte de detachementscommandant nog over enkele reserveofficieren.

e. Geneeskundige Dienst.

In totaal werd over 3 offn. v. Gezondheid en over \pm 45 ziekendragers beschikt.

Gelet op de uitgestrektheid van de te verdedigen en c.q. te vernielen objecten stond deze detachementscommandant wel voor een zeer moeilijke taak.

VIII. Voorbereidingen verband houdende met de door het detachement Samarinda uit te voeren opdracht.

Zoals uit de bijgevoegde schets blijkt, kan het boorterrein *Sanga II* van uit zee door het grote aantal armen van de *Mahakam* delta gemakkelijk worden genaderd.

Teneinde verdachte scheepsbewegingen te kunnen signaleren mocht slechts een van de delta-armen worden bevaren. Ter hoogte van de verschillende deltamondingen waren telefoonposten ingericht, van waaruit de detachementscommandant te *Sanga Sanga* omtrent de scheepsbewegingen werd ingelicht.

Een nabij *S. Mariam* opgestelde batterij had tot taak om de nadering van de monding van de *Sanga Sanga* rivier door een verdacht schip te beletten.

Voorts was te *Sanga Sanga Moeara*, ter hoogte van de samenvloeiing van de *Sanga Sanga* rivier en de *Mahakam* een stelling ingericht, van waaruit de opmars van de nabij de monding van eerstgenoemde rivier eventueel gelande vijand kon worden vertraagd. Veel betekenis kon aan deze stelling niet worden gehecht aangezien deze van alle zijden kon worden omtrokken. Het ging hier echter om het verkrijgen van tijdwinst, teneinde de geprojecteerde vernielingen te kunnen uitvoeren.

Aan de *K. Dondang* was te *Soengai Tiram*, waar de pijpleiding over de kali was gelegd, een sterke wacht onder commando van een officier geplaatst. In elk geval moest worden voorkomen, dat deze belangrijke brug onvernield in handen van de vijand zou vallen. Evenals te *Balikpapan* waren ook hier de vernielingen tot in details voorbereid; teneinde een afdoende vernieling van de meest producerende putten te waarborgen, was men — zulks ingevolge van het Hoofdkwartier te Bandoeng ontvangen bevelen — in de eerste helft van Januari 1942 tot het treffen van verschillende voorbereidende maatregelen overgegaan.

Voorbereidingen waren getroffen om de gezinnen van het te *Sanga Sanga* en *Anggana* aanwezige B.P.M.-personeel naar *Samarinda* af te voeren.

IX. De door het detachement Samarinda gevoerde actie.

Op 20 Januari 1942 vernam de detachementscommandant langs telefonische weg, dat in verband met de nadering van een Japanse troepenmacht tot vernieling van *Balikpapan* en van het boorterrein *Sambodja* was besloten, waarna hij besloot om met de vernielingswerkzaamheden te *Sanga Sanga* een aanvang te maken.

Te 9.00 vingen deze vernielingen aan en werden systematisch verricht; te 18.00 was het vernielingsplan uitgevoerd.

In de middag van de 20e Januari 1942 ontving de detachementscommandant bevelen van het Hoofdkwartier op *Java* om na voltooide vernieling het vernielingspersoneel via *Samarinda II* naar *Java* te doen

afvoeren. Het detachement bleef nog gedurende 2 dagen te *Sanga Sanga*. Op 22 Januari '42 ontving de detachementscommandant bevel om 4 brigades te *Sanga Sanga* met de oorspronkelijke opdracht achter te laten en met de rest een eventueel opstomen van de vijand langs de *Mahakam* in de richting van *Samarinda II* te vertragen.

Ter volvoering van deze taak verplaatste de detachementscommandant zijn commandopost naar *Samarinda* en organiseerde zijn detachement, na achterlating van 4 brigades te *Sanga Sanga*, in 4 groepen, welke de beschikking over riviervaartuigen kregen.

Op 29 Januari 1942 kreeg de detachementscommandant bericht, dat de vijand maatregelen trof om de *Dondang* rivier over te steken. Aan de commandant van de 4 brigades te *Sanga Sanga* werd toen opgedragen om een vijandelijke opmars langs de pijpleiding naar *Sanga Sanga* te vertragen. Kort na het geven van dit bevel werd de verbinding met *Sanga Sanga* verbroken.

Gedurende de daarop volgende dagen kon de detachementscommandant te *Samarinda* geen inlichtingen omtrent het verloop van de strijd in de omgeving van *Sanga Sanga* krijgen.

Mede in verband met het feit, dat met een vijandelijke opmars langs de van *Balikpapan* in aanleg zijnde weg, welke nabij *Loa Djanan* de *Mahakan* bereikte, rekening moest worden gehouden, besloot de detachementscommandant op 31 Januari 1942 de vernielingen te *Samarinda* te gelasten en zijn commandopost naar *Loa Djanan* te verplaatsen.

Op 1 Februari 1942 ontving de detachementscommandant bericht, dat het te *Sanga Sanga* achtergelaten detachement door de vijand uit elkaar was geslagen. Het handhaven van de nabij *S. Mariam* opgestelde batterij had nu geen zin meer, in verband waarmede bevelen voor de vernieling van deze batterij werden gegeven en het personeel naar *Loa Djanan* werd aangetrokken.

In de middag van 2 Februari werd door een op 12 km van *Loa Djanan* langs de in aanleg zijnde weg geplaatste wacht aanraking met een vijandelijke colonne, welke zich blijkbaar van *Balikpapan* over *Goenong Mentawir* had verplaatst, verkregen. Deze wacht was echter niet sterk genoeg om gedurende lange tijd weerstand te bieden en werd in de avond van de 2e Februari '42 op *Loa Djanan* teruggenomen, waarna de detachementscommandant zijn commandopost naar *Tenggarong* verplaatste, met de bedoeling om vandaar uit het opstomen van de vijand langs de *Mahakam* in de richting *Samarinda II* te vertragen.

Bevelen voor het vernielen van de steenkolenmijnen van de Oost Borneo Maatschappij te *Loa Koeloe* werden gegeven.

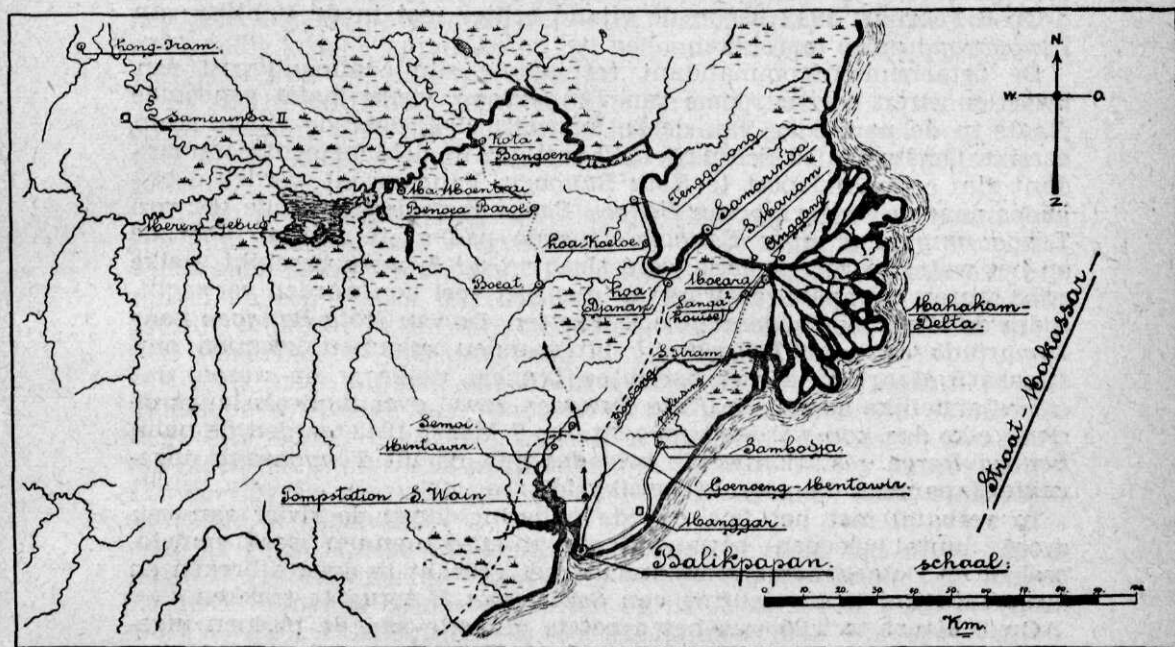
Van de van *Tenggarong* in de richting van *Loa Djanan* uitgezonden patrouilles werd bericht ontvangen, dat *Loa Djanan* door de vijand was bezet en dat geen aanstalten werden gemaakt om in de richting van *Tenggarong* op te rukken. Na het bereiken van *Loa Djanan* was de vijand in O. richting naar *Samarinda* opgerukt, welke plaats op 3 Februari 1942 werd bezet.

Pogingen van de vijand om de *Mahakam* van zee uit te bereiken hadden gefaald. Twee Japanse torpedootjagers waren in een van de delta-armen vastgelopen.

Naar aanleiding van binnengekomen berichten, welke er op wezen,

— Schetskaart van Oost-Borneo —

Behoort by: „De Strijd in Oost-Borneo”



— Legenda —

<p>— rywegen</p> <p>- - - rywegen maanley</p> <p>..... voetpaden</p> <p>→ → → marsweg troepen-commandant na verlaten van Balikpapan</p>	<p>□ vliegvelsen</p> <p>▲ moerassen</p>
---	---

dat van Balikpapan afkomstige troepen zich nagenoeg zonder voedsel in het oerbos bevonden, werd door de Detachementscommandant aan de Controleur van Tenggarong verzocht om bevolkingspatrouilles met levensmiddelen uit te zenden, terwijl aan de Commandant van de vliegbasis Samarinda II in overweging werd gegeven om boten en levensmiddelen naar Kota Bangoen te zenden. Zoals bij de beschrijving van de tocht van de troepencommandant van Balikpapan is gebleken hebben deze maatregelen in belangrijke mate tot het welslagen van deze tocht bijgedragen.

Aangezien de vijand blijkbaar niet van plan was om verder naar het binnenland op te rukken, vatte de detachementscommandant het plan op om met de hem nog beschikbare troepen de vijand te Samarinda aan te grijpen, aan welke stoutmoedig plan door het Hoofdkwartier op Java geen goedkeuring kon worden gehecht, omdat de beschikbare

troepenmacht te klein werd geacht om tevens de oorspronkelijke opdracht, t.w. het voeren van een verdragende actie langs de *Mahakam* ter beveiliging van de belangrijke vliegbasis *Samarinda II*, te kunnen vervullen.

Op 8 Februari 1942 begon de vijand echter met in de richting van *Tenggarong* op te marcheren.

De detachementscommandant verplaatste zijn commandopost een kwartier varen bovenstrooms van *Tenggarong*, welke laatst genoemde plaats in de namiddag van de 8e Februari 1942 door de vijand werd bereikt. Omstreeks 15 Februari 1942 vestigde de detachementscommandant zijn commandopost te *Kota Bangoen*. Vandaar uit werden 4 brigades naar de omgeving van *Benoea Baroe* gezonden teneinde het van *Tenggarong* naar *Kota Bangoen* lopende pad af te sluiten. Voor de op het water te voeren actie werd slechts over 3 boten beschikt, welke zwak waren bewapend en waarvan dus niet veel kon worden verwacht, zodra de vijand een rivieractie zou inzetten. De van *Kota Bangoen* naar *Samarinda* en naar *Tenggarong* uitgezonden spionnen kwamen omstreeks 5 Maart 1942 met berichten binnen, welke er op wezen, dat een vijandelijke aanval op *Kota Bangoen* zowel over land als langs de rivier elke dag kon worden verwacht. Op 7 Maart 1942 werden de nabij *Benoea Baroe* gestationeerde brigades met de uit *Tenggarong* opgerukte Japanners in gevecht gewikkeld.

In verband met het feit, dat de nadering langs de rivier van een groot aantal sloepen bewapend met 4 cm-kanonnen werd gemeld, besloot de Detachementscommandant het gevecht te doen afbreken en langs de rivier in de richting van *Samarinda II* terug te trekken.

Op 8 Maart te 2.00 was het grootste gedeelte van de troepen ingescheept, waarna onder dekking van 2 te *Kota Bangoen* achtergelaten boten de terugtocht werd aanvaard met de bedoeling om ter hoogte van *Moeara Moentai* opnieuw weerstand te bieden.

In verband met het opvangen van berichten welke op een capitulatie wezen, begaf de Detachementscommandant zich naar *Samarinda II*. teneinde aldaar van de Commandant, die als waarnemend Territoriaal Commandant van Oost Borneo optrad, nadere bevelen te ontvangen. Toen genoemde Detachementscommandant op 9 Maart 1942 te 8.30 op *Samarinda II* aankwam, bleek dat aldaar ingevolge van de Commandant van het Leger ontvangen berichten tot capitulatie was besloten.

In verband hiermede, was ook de Kapitein Monteiro gedwongen de wapens neer te leggen en kwam hierdoor aan de met succes gevoerde verdragende actie een einde.

X. Betekenis van de vliegbasis *Samarinda II*.

De in de vorige hoofdstukken meermalen genoemde vliegbasis *Samarinda II* was op een afstand van ± 160 km hemelsbreed van *Balikpapan* gelegen en was door zijn centrale ligging een uitnemend uitgangspunt voor luchttacties. De basis bestond uit 2 kort bij elkander gelegen terreinen en was bestemd voor de huisvesting van 2 vliegtuiggroepen. De enige bruikbare toegangsweg tot de basis was de *Mahakam*, waardoor een verrassende aanval van de vijand uitgesloten werd geacht.

Niettemin was het noodzakelijk om deze basis te beschermen. Oorspronkelijk waren hiervoor maar 2 brigades infanterie uitgetrokken,

welke bezetting in de loop van de maand December door toevoer van troepen van *Java* en door het aantrekken van het te *Long Ngawang* gelegerde detachement op ongeveer 500 man werd gebracht. Na de val van *Balikpapan* werd deze troepenmacht nog met de restanten van het detachement *Balikpapan* versterkt. Een dergelijke sterke bezetting werd nodig geacht aangezien op het behoud van deze vooruit geschoven vliegbasis zeer veel prijs werd gesteld.

Als merkwaardigheid moet worden vermeld, dat de Japanner eerst op 24 Januari 1942 deze vliegbasis heeft ontdekt, wel een bewijs, dat men bij de keuze van de terreinen te *Samarinda II* zeer gelukkig is geweest.

In een te *Tarakan* neergestort Japans vliegtuig werd een kaart aangetroffen, waarop een vliegveld op een korte afstand van de plaats *Samarinda* stond ingetekend. De Japanners hebben meermalen een aanval op een vlakke terreinstrook in de nabijheid van *Tenggarong* gedaan, blijkbaar in de veronderstelling verkerende, dat hier het vliegveld *Samarinda II* was gelegen.

Hieruit moge blijken, dat de in vreedstijd door de Japanners uitgeoefende spionage voor wat betreft het achterland van *Samarinda* verre van volledig is geweest, aangezien duizenden koelies bij de aanleg van de basis *Samarinda* werkzaam zijn geweest is het onbegrijpelijk dat de ligging daarvan aan de te *Samarinda* aanwezige Japanners onbekend is gebleven.

In elk geval is deze onbekendheid oorzaak geweest, dat de te *Samarinda II* gestationeerde vliegtuigen gedurende de periode 16 December 1941 (aanvang bombardementen op de Japanse schepen voor *Miri* — N.W. kust van Borneo —) en 24 Januari 1942 (de dag waarop Japanse bommenwerpers het vliegveld ontdekten) aan de vijand belangrijke verliezen hebben kunnen toebrengen. Het hoogtepunt vormt het succes, dat onze bommenwerpers hebben gehad op 23 Januari 1942 bij het bombardement op de voor *Balikpapan* liggende vloot, waarbij 12 voltreffers op 8 vijandelijke schepen werden geboekt.

Tengevolge van de in de laatste week van de maand Januari 1942 op het vliegveld *Samarinda II* ingezette vijandelijke bombardementen werd de toestand aldaar onhoudbaar en was men genoodzaakt om deze basis, welke zo ten volle aan haar doel heeft beantwoord, begin Februari 1942 op te geven.

De bezetting aldaar werd echter gehandhaafd, aangezien het Algemeen Hoofdkwartier op dat tijdstip nog steeds hoopte om met behulp van geallieerde vliegtuigen, het luchtoverwicht weer te verkrijgen, in verband waarmede een basis als te *Samarinda II*, in dat geval van onschatbare waarde zou zijn geweest. Deze geallieerde hulp is niet meer op tijd gekomen, zodat de bezetting aldaar na het verlaten van de basis door onze bommenwerpers geen direct nut heeft geleverd.

Einde van de Officiële Mededelingen van het K.N.I.L.

AFKORTINGEN

Aan medewerkers van „De Militaire Spectator” wordt verzocht zich bij gebruik van afkortingen te willen houden aan het Voorlopig Voor-schrift Afkortingen (Boekwerk no 2526).